

ver en meget fin beskrivelse af miljøet i 1920ernes København, og kan anbefales som sådan på det varmeste.

Henrik Vedel-Smith

J. Gram-Andersen (red.): *Bornholms militære domiciler*. Udgivet af Østre Landsdelskommando. (Ringsted, 1985). 430 s.

Bornholm adskiller sig som bekendt på mange måder fra det øvrige Danmark. Det er derfor ikke unaturligt, at redaktionen af Østre Landsdelskommandos store arbejde om »Den sjællandske øgruppens landmilitære domiciler«, hvis publicering påbegyndtes i 1980 (anm. i *Historie*, ny række XV,3 1984), har valgt at lade Østersø-øen behandle i et særligt bind.

Bogens domicilbeskrivelser følger den samme håndfaste og klare disposition som i de tidligere bind, men i modsætning til disse medtager Bornholmsbindet ikke blot landmilitære domiciler, men også anlæg med tilknytning til Søværnet og Flyvevåbnet. Det er der god grund til, for også det bornholmske forsvar har altid haft sit særpræg, og det forhold er ikke blevet mindre markant i dag, hvor »øen er placeret ca. 250 km østligere end »jertæppet««, som Bornholms kommandant fastslår i sin indledning om øens forsvarsforhold efter 2. Verdenskrig.

Medtagelse af bl.a. Flyvevåbnets domiciler skal dog ikke forlede nogen til at tro, at bogen afgiver interessante oplysninger om f.eks. det store Nato-radarvarslingsanlæg på Rytterknægten, for dette etablissement hører tydeligvis til de anlæg, der er »helt eller delvis udeladt for at undgå kompromittering af den militære sikkerhed«. Men domicilbeskrivelserne spænder vidt nok endda: fra de gamle tilflugtsborge og »forsvarskirkerne« over egentlige fæstnings-

anlæg til de moderne kaserne og øvelsesområder.

Lederen af Forsvarsmuseet på Bornholm, oberstløjtnant H. E. Skaarup, er bindets hovedforfatter, og det skyldes i høj grad hans omfattende bidrag, at bogen – trods sin tids- og emnemæssige spændvidde – er kommet til at hænge langt bedre sammen end de tidligere bind.

Beskrivelsen af de store, velkendte anlæg som f.eks. Hammershus og Christiansø Fæstning er udmærket, men mere spændende er et lille afsnit om den optiske telegraf og den fyldige gennemgang af de mere ydmyge kystkanser, hvoraf ca. 60 i dag er fredet. Dette afsnit ledsages i øvrigt af nydelige gengivelser af Charles Texier de Chabert's små skitser fra begyndelsen af forrige århundrede. I det hele taget er bogens kapitler udstyret med et stort kort- og billedmateriale, og det gælder ikke mindst kaptajn Ole Andersens instruktive redegørelse for de tyske og russiske anlæg på øen fra perioden 1940-46.

Bogen, der er forsynet med gode sted-, enheds- og navneregistre, giver et tilfredsstillende helhedsbillede af det bornholmske forsvar uden »kompromittering af den militære sikkerhed«.

Per Willemoes Jørgensen

Jesper Gram-Andersen: *Den kongelige Livgarde, 325 år. Perioden 1958-1983*. (Nyt Nordisk Forlag Arnold Busck, 1983). 148 s., ill.

Jesper Gram-Andersen: *Livgarden under 2. verdenskrig, 1939-1945*. (Forsvarskommandoen, 1985). 48 s., ill.

Jesper Gram-Andersen: *Livgardens Kaserne & Rosenborg Eksercerplads. 200 år, 1786-1986*. Eller hvordan Lysthuset med de fire gyldne Knapper og Orangeriet ved Rosenborg blev til en prægtig kaserne for 68.000 gardere til fods. (Nyt Nor-